

ATARIAN

Beatriz Fernández

(Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibertsitatea)

Pablo Albizu

(Universidad del País Vasco / Euskal Herriko Unibertsitatea)

Ricardo Etxepare

(Iker, UMR5478)

Gramatika sortzailearen ibilbidean, unibertsaltasunari eta bere ildotik hizkuntzen ezaugarrien batasunari eman zaion lehentasunak ez du lausotu euskalarion ikerkuntzan parametroek eta oro har hizkuntzen arteko aldakortasunak sortzen duten xarma eta jakin-mina. Izan ere, euskalaritza modernoan, hizkuntza artean bat datozen alderdiez gain, bereziki begiratu izan zaie euskaratik gainerako hizkuntzetara dauden alderdi aldakorrei.

Parametroen ikerketan, iragan eta orainaren arteko muga ezarri zuen euskalaritzan Ortiz de Urbinaren doktorego tesiak (1989) *Parameters in the grammar of Basque: a G-B approach to Basque Syntax* eta lan honen zordun gara parametroekin lanean jarraitu dugun euskalari guztiok. Esan gabe doa parametroetatik batzuek berebiziko garrantzia izan dutela euskalarien lanetan eta arreta berezia eman izan zaiela, euskararen izaera hobeto ezagutzeko lan tresna izan zitezkeelakoan. Jo, adibidez, oinarritzko hitz hurrenkerara, edo nahiago bada, teknikoki *buru-parametroa* deitu izan zaion horretara. Euskaraz aspaldi arakatzen hasitako auzia da eta eztabaida ugari sortu dituen, eta ez dira oso aspaldikoak horri buruz hipotesi berrien argitara egindako lanak, besteak beste, antisimetriaren hipotesiaren inguruko eztabaida biltzen duen Artech, Artiagoitia eta Elordietak (2008) argitara emandakoa. Adibide modura, lan horretan jasotzen da gramatika teoriaran proposatu den hipotesi bat, Kaynerena (1994), ordura arte buru-parametroa nagusi zen eremuan hautsak harrotu zituen, eta hipotesi hori eta parametroa bera eztabaidagai bihurtzen dira hiru euskalariak argitaratutako lanean, euskaraz antisimetriaren hipotesia ala buru-parametroa bietarik zein ote den egokiena erabaki nahian.

Beste parametro ezagun batzuen kasuan, ergatibotasunarenean adibidez, berebiziko garrantzia izan dute euskararen ebidentziek —gogoan izan, adibidez, inergati-boei buruzko hipotesirako Halle & Keyserren (1993) lanean izena + *egin* itxurako predikatuek izan zuten garrantzia—, eta euskalarien ekarpenak oihartzun handia izan du gramatika teoriaran. Ildo honetan, Lakak euskararen ergatibotasunaz idatzitako zenbait lanek, hala nola, *ari* progresiboaren ingurukoak (Laka 2006) berehalako eragina izan du kanpoko ikertzaileen lanetan, adibidez, Coonenean (2009) maiar hizkuntzen ergatibotasun erdibiturako lan argitara berri bat aipatzearen. Hizkuntzatik hizkuntzarako aldakortasuna, beraz, euskal gramatikarion jakin-mina pizteaz gain, deskribapen zein azalbideetan beti gogoan erabili den gaia izan da.

Alabaina, hizkuntzen arteko aldakortasunetik hizkuntzaren beraren barruko aldakortasunera jauzi egin du aspaldion euskalaritzak, eta sintaxian gabiltzanok makroaldakortasunetik (hizkuntzatik hizkuntzarakotik) mikroaldakortasunera (hizkeratik hizkerarakora) begira jarri gaitu. Dena den, ez diogu amets umotzen hasiari muzin egin eta xedea bat bera da oraindik ere guretzat, hots, giza hizkuntzaren muineko ezaugarriak zein diren jakitea, zein diren aldagaitz eta zein aldakor. Azken batean hizkuntzei ala hizkeriei begiratzuz hizkuntzalariorok deskubritzen dugun aldakortasuna argazkilariek darabiltzaten optikek eskaintzen digutenaren modukoa da, galiziar hizkuntzalarior on batek ez oso aspaldi esan zigun bezala: makroa darabilte naturazaleek —eta kontuz, optikaz ari baikara orain eta ez lehen aipatu dugun *makro-*, beraz— amaraunaren arkitekturaren xehetasunik txikienak ere ikusi ahal izateko edo ur tanta baten edertasun bikaina; angular handiaz ur tanta ez, ozeanoa jasotzen da bere handitasunean, eta amarauna ikusiezin bihurtzen da oihanaren erdian. Optika kontua da, beraz, hizkuntzei ala hizkeriei begiratzea, hizkerak erakuts dezaketelako hizkuntzaren beraren barruan sarri askotan hizkuntzen artean antzeman daitezkeen diferentziak. Beste modu batez adierazteko, hizkuntzaren beraren lurralde miresgarriaren barruan, Zumaiako kostaldeko *fyschak*, Iratiko oihana eta Bardeako mortua ikuska daitezke, eta naturaren adierazpide aldakor horiek guztiak kanpora begira ere deskubritzen ditugu paraje urrun eta ezezagunagoetan.

Itzul gaitezen, bada, hizkuntzara. Esaterako, ergatibotasunari ia aurre hartuz, datiboaren inguruko lanak bihurtu dira euskalari askoren interesgune lauogeita hamarreko hamarkadatik aurrera. Horietatik batzuek, bereziki datibo komunztadura galerrari buruzkoek —hala nola, Etxepare & Oyharçabalek (2008a,b,c) egindakoak edota Fernández & Landa (2008) eta Fernández, Landa & Ortiz de Urbinak (2009)— erakutsi dute asimetria garbia dagoela euskal hizkeretan: datibo komunztadura (ez noiz-nahi ez nonahi) ezabatzeko joera dago ipar-ekialdeko hizkeretan eta salbuespenak salbuespen sendo zaintzekoa hego-mendebaldean. Horrek galdera teoriko benetan interesgarriak sortzen ditu datibo kasu eta komunztadurari buruz, eta komunztaduraren hezurdura bera hobe zehazten laguntzen digute. Bada, hizkeren diferentziak hautemateak eta hizkeraren batean komunztadurarik gabeko datiboak aurkitzeak beste hizkuntza batzuetan, ingelesez, adibide ezagun samar bat baino ez ematearren, eraman gaitzake galdetzeraz ez ote diren horiek osagarri bikoitzeko egiturekin txandakatzeten diren preposiziodun egituren modukoak, Etxepare eta Oyharçabalek inoiz galde egin eta proposatu duten bezala. Jakina, datibo komunztadura galera bera edota bes-telako fenomenoak, hala nola, markapen bereizgarriko datiboak, bikoitzketa bera, ez dira euskaraz orokorturik dauden ezaugarriak, ezta estandarrera isuri direnak ere, ezpada hizkera jakinetan bakarrik aurki daitezkeenak. Horregatik, hain zuzen, ekin diogu guretzat ia *terra ignota* dena esploratzeari. Kontuan izan, dena den, hizkeren azterketak tradizio luze eta oparoa duela Euskal Herrian, eta dialektologoen berezko lan eremua izan dela eta badela egun ere. Dialektologoen galderak ez dira nahitaez gureak bezalakoak, ezta azalbideak ere, baina gure lana eta haiena auzolana izan dadin nahi genuke. Makazagak (2009), adibidez, bere doktorego tesi defendatu berrian sintaxiari eskaini dion atalak bide itxuraz bereziak batzeko aukera eman liezaguke.

Hona hemen, bada, hizkeren aldakortasun sintaktikoaren inguruan bildu garen hizkuntzalarion ekarpena. Nagusiki UPV/EHU eta IKER ikerguneko ikertzaileak. Ez nahitaez ikertalde bakarrekoak, nahiz eta guztiok *Basdisyn* (*Basque Dialect Syntax*) de-

ritzogun egitasmoarekin modu batean edo bestean bat egiten dugun. Ez gara denak ezta ikerketa eremu berekoak ere: gehienak gramatikari eta gramatikari sortzaileak, gainera, izan arren, badira orobat hizkuntza tipologia eremu funtzionalistez egiten duten hizkuntzalariak; badira hizkuntzari bilakaera historikoan eta ez nahitaez sinkronikoki begiratzen diotenak; badira izan hizkuntzalaritza konputazionalako adituak (IXA taldekoak) eta bai dialektologoak ere. Eta diferentzia horiek gorabehera —aldakorra gure taldearen baitan ere biltzen dena—, guztiok muineko proiektu berean bildu gara, euskal hizkeren aldakortasun sintaktikoa aztertzeko egitasmo ederrean. Hala, hamar lan dira hemen bildu ditugunak, eta hizkuntzalariak hamaika: Gontzal Aldai (UPV/EHU), Kontxi Arraztio (UPV/EHU), Maia Duguine (IKER, UPV/EHU, Bordeaux 3, HiTT) eta Aritz Irurtzun (UPV/EHU eta HiTT), Arantzazu Elordieta (UPV/EHU), Irantzu Epelde (IKER) eta Beñat Oyharçabal (IKER), Ricardo Etxepare (IKER), Urtzi Etxeberria (IKER), Beatriz Fernández (UPV/EHU) eta Milan Rezac (Paris VIII), Celine Mounole (IKER, UPV/EHU), eta azkenik, Goztzon Santander, Aitor Soroa, Mikel Lersundi eta Larraitx Uria, guztiak UPV/EHUko IXAko taldekideak.

Hortaz, eskerrak ematea baino ez zaigu gelditzen. Lehenik, ikertzaileei eurei *XXVII Uda ikastaro/XXI Europar Ikastaroetan* Beatriz Fernández eta Ricardo Etxeparek *Euskaren sintaxia: aldakortasun sintaktikoa euskal hizkeretan* nazioarteko elkargunean (2009ko uztailaren 2-3) parte hartu eta orain beren idatzizko lanak gure esku uztegatik. Bigarrenik, UPV/EHUko Uda Ikastaroen antolatzaile, kudeatzaile eta teknikari guztiei elkargunea antolatzeko bidean gure lagun nekaezinak izategatik. Hirugarrenik, Joseba Lakarrari *ASJU*ko ale berezi bat argitaratzeko proposamena berehala onartu eta argitaratze bidean eman digun laguntzagatik. Eta azkenik, gure egitasmoa aurrera ateratzeko diruz lagundu diguten instituzio guztiei: UPV/EHUren EHU06/20; Ministerio de Ciencia e Innovaciónen FFI2008-00240/FILO; Eusko Jaurlaritzaren Ikerketa Sareak HM-2008-1-10, eta Agence Nationale de la Rechercheren ANR-07-CORP-033.

Donostian, 2009ko abenduaren 21ean